

FİKRƏT SADIĞIN ELMİ-PUBLİSİSTİK MƏQALƏLƏRİ

XX əsrin 60-cı illərində yaradıcılığa başlayan Fikrət Sadiq Azərbaycan ədəbiyyatına təkcə şair kimi daxil olmadı. O öz qələmini nəsr, dramaturgiya, publisistika sahəsinə həsr etmiş və ədəbi mühitdə daim maraqla qarşılanmışdır. Fikrət Sadiğın publisistik məqalələri milli və ümumbəşəri meyarlar ətrafında cərəyan edir. Şair Vətən, Xalq, təbiət, sevgi, söz, sənət, ədəbiyyat kimi məsələlərdə daim öz təəssübkeşlik mövqeyini ortaya qoymuş və milli-mənəvi dəyərlərin aşılınması istiqamətində ideyasını açıqlamışdır. Düzdür, mövzu baxımından rəngarəng olan həmin publisistik məqalələrə nəzər saldıqda ən çox şairin məhz söz, sənət, ədəbiyyat məsələlərinə üstünlük verdiyini asan başa düşmək olur. “Füzuli şair sözünün sinonimidir”, “Müşfiq şeirinin şəfqəndə yol getmək olar”, “Şuşada Vaqif poeziya günləri”, “Rəsul Rza”, “Balaş Azəroğlu”, “Şeir hələ ölməyib”, “Abbas Abdulla şeirlərində” və sair məqalələri dediklərimizə nümunədir. Lakin “Sənin ana dilin”, “Təbiəti qoruyun”, “Bir kişi sazını satırdı yolda”, “Vətənə qayıt” və s. məqalələrində isə Fikrət Sadiq ictimai-sosial məsələlərə toxunmuş, vətənə sevgi, xalqa bağlılıq, təbiəti qorumaq, sülhü təbliğ etmək kimi ideyayla çıxış etmişdir. Fikrət Sadiq istər klassik, istər müasir şairlərin yaradıcılığına müraciət edərkən həmin şairi mükəmməl şəkildə araşdırmış, daha sonra fikirlərini ortaya qoymuşdur. Çünki şairin publisistik məqalələrini oxuduqca hər bir cümlədə elmi üslubun bədii üslubu üstələdiyini görmək mümkündür. Məsələn, Fikrət Sadiq, bildiyimiz kimi, Məhəmməd Hadi yaradıcılığıyla bağlı dissertasiya mövzusu götürmüş, araşdırmış, lakin müəyyən maneələrə görə müdafiə etmək fikrindən vaz keçmiş və bu işi yarımçıq sonlandırmışdır. Bu mənada, Fikrət Sadiğın Məhəmməd Hadiyə həsr etdiyi məqaləsində dərin bir elmlilik bədiiiliyi sözsüz ki üstələyəcək idi. Fikrət Sadiq, Məhəmməd Hadiyə təkcə şair kimi yanaşmamış, yalnız onun şeirləri üzərində təhlillər aparmaqla kifayətlənməmiş, həmçinin Hadinin sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən bəhs edən maraqlı nüansları ortaya çıxara bilmişdir: “Hadinin şeir dilini ağırlaşdıran təkcə ayrı-ayrı qəliz sözlər deyil, iki, üç və bəzən də, dörd sözlü izafət birləşmələridir. Biz, bu tərkiblərə Hadidən əvvəlki şeirimizdə də rast gəlirik. Fərq burasındadır ki, Hadinin gətirdiyi tərkiblər yeni idi. O şeirimizə “ərbabi-

vəhşət”, “babi-səadət”, “hüri-mədəniyyət”, “beyti-məsərrət”, “qəlbi-fikrət”, zindani-cəhalət”, “barani inqilab” və sair kimi yeni romantik ictimai tərkiblər, məcazlar gətirmişdir (3, s. 240).

Bu izahların hər birində şair Fikrət Sadıq araşdırdığı məsələni məhz yenilik cəhətdən səciyyələndirmişdir ki, bu isə əsas mühüm nüanslardan biridir. Çox maraqlıdır ki, hələ Fikrət Sadığın Məhəmməd Hadi yaradıcılığına dərin rəğbəti ilk yaradıcılıq illərindən qəlbində kök salıb. Belə ki, şair 1963-cü ildə ilk – “Cığır” adlı şeirlər kitabını çap etdirəndə “Məhəmməd Hadiyə” sərlövhəli şeir yazmışdır:

Soraq vermək istədim bu gündən sənə, şair,
Məzarını aradım.
Tapmadım, gözlərimdə qaldı arzum, muradım.
Ömrünün son günləri Gəncədəydin, deyirlər.
Gedib Gəncəni gözdüm.
Dilimdə, ürəyimdə - bir ağlar qəlbədən qopub
Milyon qəlbi ağladan o yanıqlı şeirlər,
Hər yerdə səni gözdüm.
Qarış-qarış dolandım qoca Şirvanı, şair!
Məzarın hanı, şair?!
Şəlalədən soruşdum, şəlalə axdı keçdi.
İldırımından soruşdum, ildırım çaxdı keçdi.
Lalədən, bənövşədən, yasəməndən soruşdum.
Dağdan, daşdan, qayadan, göy çəməndən soruşdum,
Dedilər ki, bir zaman o bizə baxdı keçdi.
Gəzdim hər yanı, şair,
Məzarın hanı, şair?!
Bir qocadan soruşdum, dedi: axtarma, bala,
Özünü yorma, bala,
O ki, elə yanırdı:
Ya gərək əriyəydi, ya gərək kül olaydı.
Ana yurdun dərdinə, el-obanın dərdinə
Elə yanmadı ki, o, məzarı da qalaydı! (2, s. 42).

Fikrət Sadıq repressiya illərinin ağrı-acısını da yaşamış sənətkardır. Belə ki, birbaşa olmasa da, dolayısıyla sürgündə olan atasına vurulmuş “Xalq düşməni” damğasına görə on il mətbuat üzünə bağlı olmuşdu. Buna görə Fikrət Sadıq repressiya qurbanlarına, onların acınacaqlı həyatlarına biganə qalmamış, Cavid, Cavad, Müşfiq və başqaları haqqında elmi-publisistik məqalələr yazmışdır.

Fikrət Sadıq “Müşfiq şeirinin şəfqətində yol getmək olar” adlı elmi-publisistik məqaləsində Müşfiq poeziyasını, həyatını, mühitini çox gözəl, əlvan bədii boyalarla təsvir edə bilib. Şair təkcə Müşfiqi, onun yaradıcılığını izah etmir, həm də şairin sürgün, repressiya illərinə həsr edilmiş “Qızılgül olmayaydı”, (Rəsul Rza), “Küləklər” (Məryəm Həsənova) əsərlərini də yada salmış və münasibət bildirmişdir. Əslində Fikrət Sadığın elmi-publisistik məqalələrində diqqətimizi çəkən şairin istənilən mövzu üzərində işlərkən yenilik axtarışında olması, həmçinin mövzunun yeniliyinin qiymətləndirilməsidir. Bu da şairin müəllifi olduğu bütün elmi-publisistik, bədii-publisistik məqalələrin hər birində əsas şərtlərdəndir. Elmiliyin əsas üslub kimi diqqətdə olduğu bu məqalələrdə bədiiilik özünü gizlətmir. Çünki Fikrət Sadıq şairiydi, onun cümlələrindəki şairanəlik bu yazılarda üzə çıxırdı. O, Mikayıl Müşfiqi elmi cəhətdən təhlil edir, mövzunun yeniliyini səciyyələndirir və həmçinin bədii üslubdan istifadə etməklə yazdığı məqalənin oxucunun daha yaxşı, daha rahat qavramasına, o cümlədən geniş oxucu kütləsi qazanmasına təkan olurdur: “İki və ya üç xəbis ürəkli birləşsə, bir uşaq qəlbi şairi yıxmağa nə var ki?!...”

Yaxşılıq da, pislilik də insanın əməlidir, dünyada qalıb tarix olur. Müşfiqin qəlbini söndürənlər, şeirlərindəki işıqı söndürə bilmədilər. Onun ömür budağını qırdılar, amma ümidini, yaşamaq inadını qıra bilmədilər (1, s. 5).

Fikrət Sadıqın publisistik məqalələrində diqqətimizi çəkən məqamlardan biri də şairin dəfələrlə ana dili barədə, onun təmizliyi, yad ünsürlərdən qorunması, bir sözlə doğma ana dilimizin qorunması, saflığının gələcək nəsillərə ötürülməsi idi. Fikrət Sadıq poeziyasının da, məqalələrinin də hər bir halda əsas məqsəd və ideyası vətənə, millətə, ədəbiyyatımıza xidmət etmək olub. “Sənin ana dilin” adlı məqaləylə yanaşı, Fikrət Sadıq “Ana dilim”, “Ana dilimizi qoruyaq” və sair bu mövzuda xeyli şeirlər də yazmışdır. Fikrət Sadıq “Sənin ana dilin” publisistik məqaləsində dilimizin kökünü şərh edir, onu qorumaq və gələcək nəsillərə ötürmək üçün ziyalı mövqeyini ortaya qoyur: “Sənin ana dilin Böyük türk ağacının əzəmətli şah budağıdır. Bir kökdən şaxələnilib, bütün dünyaya yayılıb. İndi az qala dünyanın yarısında bu dili eşitmək olar. Azərbaycan da onun içində. Sənin ana dilin Azərbaycan türkcəsidir” (3, s. 316).

Daha sonra şair fikirlərini davam etdirib bu dili qorumağın müqəddəsliyini izah edir: “Burda sözüm analaradır. Siz övladlarınıza öz dilinizi, ana dilinizi öyrədin. Uşaqlar ilk suvarılan ağaclar kimi yalnız öz dilimizin bulaqlarından su içməlidir. Onda bu millətin gələcəyi var. Ana dilimiz qollu-budaqlı nəhəng palıd ağacı kimi göylərə ucalacaq. Əgər onun budaqlarından yolka oyunaqları kimi yad kəlmələr asılacaqsa, budaqları sınacaq. Kökü quruyacaq!” (3, s. 317).

Fikrət Sadıq ana dilimizin saflığı, qorunması mövzusunda XX əsrin digər ziyalıları - Anar, Elçin, Məmməd Araz, Xəlil Rza Ulutürk və digər şair və yazıçılarla eyni məqsədə xidmət etmişlər. Bu mövzuda, bildiyimiz kimi, hələ 18-ci əsrdən başlayaraq Molla Pənah Vaqifin qoşmalarının, gəraylılarının böyük rola malik olduğunu qeyd etmək yerinə düşər. Elə buna görə də Molla Pənah Vaqif poeziyası Fikrət Sadıq tərəfindən araşdırmaya cəlb edilib. “Şuşada Vaqif poeziya günləri” məqaləsi məhz bu baxımdan səciyyəvidir.

Fikrət Sadıq, bildiyimiz kimi, həm heca vəznində yazıb-yaratmış, həmçinin sərbəst şeirin ən gözəl poetik nümunələri məhz onun yaradıcılığında xüsusi incəliklə yazılmışdır. Fikrət Sadıq heca vəznində məhz M.P.Vaqifdən, Səməd Vurğundan bəhrələnmişdirsə, sərbəst şeirin incəliklərinə varanda Rəsul Rza poeziyasını özünə nümunə bilmişdir. Fikrət Sadıqın Bakıya gəlib bir şair, bir ziyalı, bir filoloq kimi formalaşmasında Rəsul Rzanın rolu olmuşdur. Fikrət Sadıq xatırlayır: “Şamaxıda, Çuxuryurdda kənd müəllimi işləyərkən Bakıya gəlməsini, Yazıçılar İttifaqında gənc şairlər arasında keçirilən müsabiqəyə qoşulmasını, Rəsul Rza tərəfindən seçilməsini xoş xatirələrlə yada salır: “Atam 38-ci ildə tutulmuşdu. Xalq düşmənin oğlu idim. Ürəyimdə söz çox idi, deyə bilmirdim. Adamları uzaqdan sevirdim. Böyük şair Məhəmməd Hadi demişkən: “İnsanları pək çox sevirəm, lakin uzaqdan”. Dərdimi heç kəslə bölüşmürdüm. Amma onda kimsəyə oxuya bilmədiyim şeirlərimi oxudum çinar səbrli şairə. Sonralar həmişə məndən soruq tutdu. Hər təzə yazıma, kitabıma sevindi. Hər yeni kitabından mənə bağışladı. Hərəsində öz əliylə yazılmış işıq dolu ümid. Moskvada nəşr olunacaq ilk kitabıma da ön söz yazdı” (3, s. 249). İlk dəfə Fikrət Sadıq AYB-də keçirilən şeir müsabiqəsinə qatılarkən onun yazdığı sərbəst şeir Rəsul Rza tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və bundan sonra heca vəzniylə şeirlər yazıb yaradıcılığa başlayan Fikrət Sadıq sərbəst vəznə də çox gözəl bədii nümunələr, şeirlər yazıb-yaratmışdır. Fikrət Sadıq Rəsul Rzanın mövzu dairəsindən də yüksək şəkildə bəhrələnmiş, insan və zaman problemini yaradıcılığında əxz etdirmişdir. Əslində XX əsrin 60-cı illərində insan və zaman, insan və dünya problemi ədəbiyyatın, poeziyanın başlıca mövzusu idi. Fikrət Sadıqın publisistik məqalələrindən bir neçəsi – “Çinar ömürlü şair”, “Rəsul Rzanın yubileyi münasibətilə” məqalələri Rəsul Rzaya həsr edilmişdir. Fikrət Sadıq Rəsul Rzanı bu şəkildə qiymətləndirib: “Şeir qəsrimizin üç möhtəşəm bürcündən biri də. Hər yerdən görünürdü. Uca idi, sadə idi, sirli idi. Şeirlərində gizli bir eyham vardı.

60-cı illərdə birdən-birə gələn şeir seli yadımızdadır. Bu seli sel eləyənlərdən idi” (3, s. 249).

Fikrət Sadıq bunlardan başqa Dədə Şəmşir, Balaş Azəroğlu, Abbas Səhhət, Qabil, Məmməd Araz, Əli Kərim, Xəlil Rza Ulutürk, Anar və digər şair və yazıçılar haqqında dəyərli məqalələr yazmışdı.

“Müəllim kimdir” məqaləsində bu peşəyə şərəf gətirən məsələlərə izah vermiş, müəllimliyi yüksək qiymətləndirmişdir. Həmçinin “Çevrə” adlı şeirində də müəllimlik peşəsinin xüsusiyyətlərini əks etdirmişdir.

Beləliklə, şair Fikrət Sadıqın elmi-publisistik və bədii publisistik məqalələrinin bütövlükdə ədəbiyyata, sözə, sənətə xidmət üzərində yazıldığını demək olar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Sadıq F. “Müşfiq şerinin şəfqində yol getmək olar”. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 2 sentyabr, 1988.
2. Sadıq F. Cığır. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı 1963, 45 s.
3. Sadıq F. Taleyin acığına. Çinar-çap-2003, 526 s.

XÜLASƏ

Fikrət Sadıqın publisistik məqalələri milli və ümumbəşəri meyarlar ətrafında cərəyan edir. Şair Vətən, Xalq, təbiət, sevgi, söz, sənət, ədəbiyyat kimi məsələlərdə daim öz təəssübkeşlik mövqeyini ortaya qoymuş və milli-mənəvi dəyərlərin aşılınması istiqamətində ideyasını açıqlamışdır. Sonda müəllif, şair Fikrət Sadıqın elmi-publisistik və bədii publisistik məqalələrinin bütövlükdə ədəbiyyata, sözə, sənətə xidmət üzərində yazıldığını demək olduğunu qeyd etmişdir.

Açar sözlər: *Fikrət Sadıq, məqalələri, mövzusu, elmi publisistik məqalələri*

Rəyçi: *dos. M.O.Həsənova*